

lyje rastas 10—20 cm storio tamsiai pilkas iškastinio dirvožemio sluoksnis. Jame buvo retušuotų ir nere-
tušuotų titnago nuoskalų ir brūkšniuotų bei gruob-
lėtų puodų šukių (manoma, jog tai turėjusios būti
puodynėlės).

Kiti šio laikotarpio paminklai: Pažaislio, Laumė-
nų 14, Žiegždrių II A ir B, Mozūrų 1—3, Vieškūnų,
Pakalniškių 5, Žiegždrių I gyvenvietės. Be gruoblė-
tosios keramikos, gyvenvietėse aptikta ir titnago kir-
velių nuolaužų, pavyzdžiui, Mozūrų 3 ar Pakalniškių
5 gyvenvietėje.

Šioje neilgoje Nemuno slėnio atkarpoje rastos
stovyklos ir gyvenvietės su titnago bei keramikos
dirbiniais duoda pagrindo pasekti visus kultūrinės
raidos etapus nuo mezolito iki ankstyvojo geležies
amžiaus pradžios. Deja, tik labai mažai žinoma apie
ankstyvojo neolito keramiką, tačiau galima tvirtinti,
kad ji pasirodė čia gyvenusių žmonių mezolito sto-
vyklose. Naujai, virvelinei, keramikai būdinga
naujo tipo ornamentika ir formos. Tačiau ši kultūra
(ypač titnago dirbiniai) dar daug ką paveldėjo iš
senosios.

DIDŽIOJO TĖVYNĖS KARO KOVŲ EPIZODAI

L. Vaicekauskas, J. Laurinavičius

Palei Nemuno lanką nuo Birštono ligi Kauno, ten,
kur dabar tyvuliuoja Kauno marios, ypač atmintinos
aršios 1941—1945 m. kovos.

Apie tai rašyta daugelyje knygų. Autoriai šiame
straipsnyje, be žinomų darbų¹, remiasi kai kuriais

---

¹ Suchorukovas G. Vilniaus ir Kauno išvadavimas iš
vokiškųjų fašistinių okupantų.— V.: Mintis, 1964.

naujais duomenimis iš TSRS gynybos ministerijos archyvo² bei liudininkų prisiminimais.

Kalvoti Nemuno šlaitai, apaugę tankiais miškais ir krūmais, sudarė patogias sąlygas gynybinėms pozicijoms, o perkėlos — tiltai — tebuvo tik upės lanko galuose: Kaune ir Prienuose. Hitlerinės kariaunos planuose šiems tiltams užgrobti buvo skiriamas didelis dėmesys. Deja, priešui nepavyko: ir Kaune, ir Prienuose tarybinės vadovybės įsakymu tiltai buvo sunaikinti. Vakariniam Nemuno krante likę Tarybinės kariuomenės daliniai kėlėsi per Nemuną gyven-tojų valtimis, plaustais.

Dvi dienas vyko mūšiai artimose Kauno prieigo-se: keturi hitlerininkų tankų korpusai bandė pralauž-ti tarybinių karių gynybą.

Hitlerininkai Tauragės—Jurbarko rajone prasiver-žė iš šiaurvakarių iki Ariogalos ir Žemaičių plentu artėjo į Kauną. Viena tankų grupė, užgrobusi perkėlas per Nemuną Alytaus rajone, veržėsi iš rytų ir birželio 24 d. okupavo Vilnių. Prie Kauno vykusios atkaklios kautynės užsitęsė. Kauną gynė Pabaltijo ypatingo-sios karo apygardos 11-osios armijos daliniai, o šta-bas buvo dislokuotas Kaune.

6-asis hitlerininkų korpusas, puolęs per Marijam-polę Prienų kryptimi, tik birželio 23 d. pasiekė Ne-muną, o 2-asis korpusas nesugebėjo palaužti Tarybi-nės kariuomenės dalinių pasipriešinimo į vakarus nuo Kauno³. Kovose ypač pasižymėjo 126-oji šaulių di-vizija, kuri beveik visą savaitę gynėsi į pietryčius nuo Kauno (ties Prienais), neleisdama priešui prasi-veržti į Nemuno ir Neries tarpupį. 1941 m. birželio 23 d. rytą divizijos daliniai užėmė gynybos linijas į vakarus nuo Prienų šilo. Netrukus divizijos žval-

² Gynybos ministerijos archyvas (toliau — TSRS GMA).

³ Г о т Г. Танковые операции.— М.: Воениздат, 1961, с. 67—71.

gai susidūrė su judriuoju priešo daliniu, slenkančiu nuo Simno. Kautynėse su priešo motociklininkais žuvo žvalgų vadas leitenantas Kuzmenka⁴. Apie vidurdienį į šiaurvakarius nuo Prienų, vieno šaulių pulko gynybos bare, priešas išmetė stambų oro desantą. Tačiau antrasis šio pulko ešelonas desantą sunaikino⁵. Priešas pasiuntė į kautynes naują diviziją ir pradėjo supti 126-osios divizijos dalinius. Reikėjo keltis į dešinią Nemuno krantą. Daliniams persikėlus per Nemuną, divizijos vado generolo majoro M. Kuznecovo įsakymu buvo susprogdintas per Nemuną Prienų tiltas. Naktį į birželio 24-ąją divizija užėmė gynybos liniją Jiezno rajone. Birželio 24 d. popietę hitlerininkai pradėjo atakuoti pagrindines divizijos jėgas. Priešas buvo atremtas⁶.

550-ojo šaulių pulko dalys mūšyje sunaikino 4 priešo šarvuotus automobilius. Divizijos artileristai, atremdami puolimą, pamušė 9 vokiečių tankus ir 3 šarvuočius, kelis tankus — 690 šaulių pulko kovotojai. Pavakare priešas vėl atakavo, bet buvo atmuštas. 126-ajai divizijai į pagalbą buvo pasiųstas 84-osios motorizuotos divizijos tankų batalionas.

Birželio 24 d. atkaklios kautynės ėjo ir ties Rumšiškių miesteliu. Prasiveržusiam priešui čia pavyko apsupti persikėlusios 5-osios šaulių divizijos štabą. Vadovaujant 5-osios divizijos vadui pulkininkui F. Ozerovui, kariai ryžtingai atakavo priešą, pralaužė apsupimo žiedą ir prisijungė prie savo pagrindinių jėgų⁷. Šiems daliniams padėjo 84-osios motorizuotos divizijos 201-asis šaulių pulkas, kuriam vadovavo pulkininkas N. Ibianskis (kilęs iš Jonavos).

---

⁴ TSRS GMA, f. 126, š. d. ap. 4062, b. 11—38, l. 10.

⁵ Ten pat, f. 126, š. d. ap. 4064, b. 11—38, l. 3.

⁶ Ten pat, l. 5.

⁷ Ten pat.

Tą pačią dieną priešas įsiveržė į Žiežmarių miestelio rajoną ir ėmė grasinti 126-ajai divizijai iš užnugario. Palikusi priedangoje nedideles jėgas, 126-oji divizija ėmė trauktis Kruonio link. Divizijos avangarde žygiavęs 366-asis šaulių pulkas susidūrė su prasiveržusiu į divizijos užnugarį priešu. Į pagalbą 366-ajam šaulių pulkui divizijos vadas pasiuntė dar du 550-ojo šaulių pulko ir du 690-ojo šaulių pulko batalionus. Hitlerininkai buvo išsklaidyti⁸. Naktį į birželio 25 d. divizijos dalys užėmė gynybos ribą prie Kruonio miestelio, sudarydami sąlygas persikelti per Nemuną kitiems daliniams, kurie vis dar kovojo prie Kauno, vakariniame Nemuno krante. Kai vakare priešas pradėjo keltis į rytinį krantą, divizijos artilerija ugnimi suardė perkėlą, o suvestinio bataliono kontratakos metu jos dalys buvo atblokštos Kauno link⁹.

Panemunės kaimų gyventojai padėjo besitraukiančios Tarybinės Armijos kariams. Prie Zuikinės kaimo, šaudant priešo kulkosvaidžiams, A. Buzas savo valtimi perkėlė kelias tarybinių karių grupes¹⁰.

Ten, kur dabar yra respublikos Liaudies buities muziejus, dešiniajame Pravienos upelio krante pirmaisiais hitlerinės okupacijos metais (iki 1941 m. gruodžio 1 d.) fašistai bei jų talkininkai sušaudė 784 nekaltus žmones, gyvenusius Rumšiškėse ir Žiežmariuose¹¹.

Tų įvykių liudininkas buvo ir žymus lietuvių dailininkas V. Didžiokas.

„Sykį parėjęs iš Rumšiškių,— prisimena jo žmona B. Didžiokienė, dabar gyvenanti Dovainonyse,— jis man pasakojo, kaip vokiečiai vedė šaudyti žydus. Jų buvo 81 žmogus. Moterys ir vaikai. Ir tik vienas

⁸ TSRS CMA, f. 126, š. d. ap. 4062, b. 11—38, l. 5.

⁹ Ten pat.

¹⁰ Kauno tiesa, 1966, Nr. 108.

¹¹ Masinės žudynės Lietuvoje.— V.: Mintis, 1965.— 134 p.

vyras — vaistininkas Rubinšteinas. Jis nešėsi ant rankų mažytį sūnelį. Vaizdas buvo šiurpus: vaikas nesu-
prato, kad tėvas jį neša į mirties duobę, kur jis ir pats
greta atguls... Pasakodamas apie tai, Didžiokas
verkė“¹².

Karo pradžioje baltaraiščiai nužudė buvusį Rum-
šiškių apylinkės tarybos pirmininką P. Pūrą, komu-
nistus Šamatunskį ir Germanavičių, K. Ulozą¹³.

Didžiojo Tėvynės karo metais panemunės gyven-
tojai, rizikuodami gyvybe, gelbėjo iš Kauno fortų
pabėgusius tarybinius karo belaisvius, aprūpindavo
juos maistu ir drabužiais, persiūsdavo į partizanų
būrius.

M. Eglinis-Elinas rašo: „Žmonės mėgindavo bėg-
ti iš (IX—J. E.) forto ribų, kur juos varydavo dirbti.
Šie mėginimai beveik visi baigėsi tragiškai. Iki šiol
težinomas vienas atvejis, kai kalinys laimingai pa-
bėgo ir liko gyvas. Tai Vinicos srities Lopatincų kai-
mo mokytojas A. Zinčiukas¹⁴.

A. Zinčiukas pasibeldė į Kruonio apylinkės Vaigu-
vos kaimo (esančio netoli Nemuno) valstiečio J. Mor-
kūno namus. Morkūnas jį priglaudė: gydė, įrengė
slėptuvę. Darsūniškio policininkai jo namuose darė
kratą, ieškojo tarybinių karo belaisvių. Valstietis ne
kartą buvo areštuojamas, mušamas, bet neišdavė
Zinčiuko, jo draugų. Pensininkas J. Morkūnas ir dabar
gyvena Vaiguvoje. Jis nuolat gauna A. Zinčiuko
laiškus. Pats A. Zinčiukas su šeima kone kasmet at-
vyksta pasisvečiuoti pas Morkūnus. Jis nepamiršta
valstiečio, padėjusio jam sunkiomis karo dienomis¹⁵.

¹² Į komunizmą, 1969, Nr. 102.

¹³ Į komunizmą, 1966, Nr. 3.

¹⁴ Eglinis-Elinas M. Mirties fortuose.— V.: Mintis, 1966.— 107 p.

¹⁵ Lapinas Z. Anapus miško, panemunėj.— V.: Mintis, 1969.

Šiose apylinkėse atsidūrė ir ties Mauručių geležinkelio stotimi (Prienų raj.) iš hitlerininkų vagono pabėgęs legendarinis Monzundo salyno (Estijos TSR) gynėjas, kuopos vadas G. Titovas. Jį priglaudė Anglininkų kaimo gyventojai J. Puida, A. Matonis¹⁶. Kolūkiškių, Vaiguvos, Anglininkų, kitų kaimų gyventojai padėjo G. Titovui bei jo draugams slapstytis. Pastaraisiais metais G. Titovas du kartus lankėsi Rumšiškių ir Kruonio apylinkėse.

1942 m. iš Kauno VI forto į Kruonio apylinkę pabėgo Leningrado dailininkas S. Podorožnas. Jis rado prieglobstį valstiečių D. Zarembos, V. Žigunovo, S. Sadausko namuose. Dailininkas buvo ne vienas forto kalinys, kuriam tos trys valstiečių šeimos padėjo. Policija įtarė jas, suėmė visus tris vyrus ir 1943 m. sušaudė Burčakų miške, o jų žmonas ir Zarembos dukterį Olgą išvežė priverstiniais darbais į Vokietiją¹⁷.

Hitlerininkų represijos nepalaužė rumšiškėčių tikėjimo tarybinės liaudies pergale. Jie aktyviai stėjo kovon prieš okupantus. Itin daug rumšiškėčiai padėjo Pravieniškių priverčiamojamą darbo stovyklos kaliniams, iš Kauno fortų pabėgusiems tarybiniam karo belaisviams, Kauno apskrities miškuose ir Rudnikų girioje kovojusiems partizanams.

Nuo 1942 m. su Pravieniškių priverčiamojamą darbo stovyklos kaliniais glaudų ryšį palaikė Milžinų kaime gyvenęs valstietis D. Ivanauskas, pas kurį apsigyveno komunistas J. Ripokas. Pogrindininkai pavedė Ripokui aplinkiniuose kaimuose organizuoti žmones kovai prieš okupantus. Pogrindinį darbą jis dirbo Rumšiškių valsčiuje kartu su S. Lebedevu. Į savo

¹⁶ Zlobinas A., Titovas G. Ir likau gyvas.— M., 1969 (rusų kalba).

¹⁷ Piliaris J. Žmonės lieka žmonės.— M., 1964 (rusų kalba).

veiklą jie įtraukė ir valsčiaus viršaitį L. Cicėną, rumšiškietį K. Sutkaitį ir kt. Cicėnas iš valsčiaus gyventojų rinkdavo maisto produktus ir veždavo juos Ivanauskui. Pastarasis perduodavo Lebedevui, kuris buvo G. Titovo partizanų grupės ryšininkas. Su Rumšiškių valsčiaus pogrindininkais antifašistais glaudų ryšį palaikė ir J. Liaudanskas, buvęs Kaišiadorių gimnazijos komjaunimo organizatorius. Jis atveždavo rumšiškiesiems tarybinių laikraščių, atsišaukimų, ginklų. Vėliau beveik visi jie — J. Ripokas, L. Cicėnas, K. Sutkaitis ir J. Liaudanskas — 1944 m. buvo sušaudyti Kauno IX forte, o 1945 m. balandžio 14 d. įėję į namus du nepažįstami vyrai nušovė ir sergantį D. Ivanauską¹⁸.

Rumšiškėse kurį laiką pogrindinį darbą dirbo ir Kaune veikusios „Lietuvos antifašistų sąjungos“ narys P. Preikšas (1910—1944). Jis šapirografu daugindavo antihitlerinius atsišaukimus, paskui platinavo juos apylinkės kaimuose¹⁹. 1943 m. Preikšas buvo suimtas ir sušaudytas Kauno IX forte. Jo žmona Magdalena stengėsi bent iš dalies pavaduoti savo vyrą. Ji padėjo antifašistams ir maisto produktais, ir drabužiais²⁰.

Netilo kovų aidas panemuniais. Pravieniškių, Rumšiškių, Žiežmarių apylinkes kontroliavo Kauno partizanų būrio „Už Tarybų Lietuvą“ kovotojai. Čia lankėsi ir „Kovos“ būrio partizanai. Punios—Prienuų—Birštono rajoną veikė S. Naujalis (Senio) organizuoti partizanai. Kovoje prieš hitlerininkus ypač pasižymėjo Prienuų miesto pogrindininkai komjau-

¹⁸ Į komunizmą, 1970, Nr. 3, p. 35—36.

¹⁹ Šinkūnaitė J. Kovos organizacija.— Kn.: Kareiviai be milinių. V., 1963.— 112 p.

²⁰ Kauno tiesa, 1970, Nr. 176.

nuoliai: A. Ignatavičius, J. Pranaitis, jo žmona Bronė ir P. Blažaitis²¹.

Panemunė — nuolatinių partizaninių reidų zona. 1943 m. čia LKP Pietų srities komiteto pavedimu buvo organizuotas maršrutas Kauno pogrindininkams vesti į partizanų būrius.

Vienas pirmųjų tai atliko partizanų būrio „Mirtis okupantams“ vadas kaunietis K. Radičovas. Būrio „Mirtis okupantams“ kovotojai ir vėliau ne kartą užsukdavo į panemunę. 1944 m. sausio mėnesį šio būrio partizanai Žiežmarių rajone iš savisaugininkų atėmė 9 šautuvus, 2 pistoletus ir 500 šovinių. Tų metų vasario mėnesį Pravieniškių apylinkėje partizanai nupjovė 53 telefono-telegrafo stulpus, išvesdami iš rikiuotės 1680 metrų ryšio liniją. 1944 m. vasario 21 d. Vilnius—Kaunas geležinkelio ruože prie Kertupio stotelės buvo susprogdintas karinis hitlerininkų ešelonas su kareiviais. 1944 m. vasario 27 d. tame pat rajone nuo bėgių vėl buvo nuleistas prieš ešelonas. 1944 m. pavasarį reidu iš Rūdninkų miškų iki Kazlų Rūdos girių praėjo Kauno partizanų būrys „Pirmyn“. Hitlerininkai sekė šio būrio judėjimą ir ruošėsi jį prie Nemuno sunaikinti. Tačiau Darsūniškio ir Birštono apylinkių gyventojai padėjo partizanams išvengti pasalos ir perkėlė juos į vakarinį upės krantą.

Nemažai diversijų buvo Kauno—Vilniaus geležinkelio ruože prie Būdos stoties bei Pravieniškių—Kaišiadorių ruože.

1944 m. vasarą Tarybinė Armija, išvadavusi Lietuvos sostinę Vilnių, artėjo prie Nemuno.

Kai vieni 5-osios armijos daliniai kovėsi Vilniuje, triuškindami apsuptą vokiečių grupuotę, kiti toliau puolė Kauno link. Prie Nemuno gynybos linijai ir Kaunui išlaikyti priešas sukaupe nemažas jėgas. Lie-

²¹ Naujalis S. Pėdsakai dingsta miške.— V., 1963, 167 p.

pos 15 d. vokiečiai nuo Pravieniškių ir Rumšiškių pradėjo kontrataką link Kaišiadorių ir Žiežmarių. Ypač sunkūs mūšiai vyko prie Antakalnio kaimo (Rumšiškių apyl.), kur mūsų karius kontratakavo 36 prieš tankai. Kautynės truko šešias valandas. Netekęs daug karių ir technikos, priešas pasitraukė. Nepasisekė jam ir kitą dieną, kai puolė dar didesnėmis jėgomis — fašistai buvo priversti trauktis²². Liepos viduryje tarybiniai daliniai pradėjo keltis per Nemuną. Hitlerininkai paskubomis čia telkė savo rezervas, stiprino gynybos liniją, tikėdamiesi, kad Nemunas padės sustabdyti tarybinių karių puolimą.

1944 m. liepos 13 d. 11-osios gvardijos armijos dalys forsavo Nemuną 50 km ruože. Priešas aršiai priešinosi. Liepos 15 d. buvo išvadotas Alytaus miestas.

Aktyvūs veiksmai vyko ir Kauno kryptimi Punios—Prienu—Darsūniškio bei Rumšiškių apylinkėse. Čia ypač pasižymėjo 5-osios armijos 159-osios, 184-osios ir 371-osios šaulių divizijų kariai. Vyresniojo leitenanto P. Jegorovo 159-osios šaulių divizijos žvalgai ir papulkininkio I. Kočergos vadovaujami pionieriai dar liepos 14 d. pirmieji forsavo Nemuną Alytaus miesto, o vėliau Punios miestelio apylinkėse. Iki liepos 16 d. visa 159-oji divizija jau buvo vakariniame Nemuno krante ir, išvadavusi Panemuninkų, Mikutiškių, Raudonikių kaimus, puolė Balbieriškio kryptimi.

Priešas, remiamas tankų ir aviacijos, įnirtingai kontratakavo. Balbieriškio miestelis du kartusėjo iš rankų į rankas. Kapitonui I. Belovui už kovas šiame placdarme suteiktas Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas.

---

²² Kauno tiesa, 1971, Nr. 301.

184-osios bei 371-osios šaulių divizijų daliniai šturmavo priešo įtvirtinimus Kruonio apylinkėse ir, liepos 16 d. išviję hitlerininkus iš Darsūniškio miestelio, čia pat ėmė keltis per Nemuną. Su pėstininkais upę forsavo ir kapitono F. Saveljevo baterijos artileristai, padėję atmušti kontratakujantį priešą.

Upės forsavimas buvo tik kautynių pradžia. Sunkiausi mūšiai įsiliepsnojo dėl placdarmų. Generolo V. Aleksejenkos vadovaujama 371-oji šaulių divizija žūtbut turėjo išlaikyti placdarmus kairiajame Nemuno krante ir pastatyti per upę tvirtus tiltus.

Kruviniausi mūšiai ties Darsūniškiu įvyko liepos 17 ir 18 dienomis. „Ore buvo pilna priešo lėktuvų,— rašo papulkininkis G. Suchorukovas. Plačiu ruožu jie bombardavo mūsų kariuomenės kolonas, vadavietes ir tiltus. Tą dieną buvo sugriauta 371-osios šaulių divizijos vadavietė, sutrikdytas vadovavimas ir ryšiai, iš rikiuotės išėjo beveik visas divizijos štabas. Divizijos vadas generolas majoras Aleksejenka, jo pavaduotojas ir štabo viršininkas buvo sužeisti, keli karininkai užmušti“²³.

Tarybiniai kariai ties Darsūniškiu parodė didelį narsumą. Kazachstane, Slavianskos kaime gyvenančių kautynių dalyvis Tarybų Sąjungos Didvyris A. Jeršovas. Laiške, adresuotame Kaišiadorių vidurinės mokyklos moksleiviams, jis rašo:

„1944 m. liepos 17 d. gavau įsakymą forsuoti Nemuną. Su dviem draugais padariau plaustą, pasiėmiau kulkosvaidį ir granatų. Minosvaidžių ugnies dengiami mes kėlėmės per upę. Priešas bandė mus paskandinti, bet jam tai nepavyko. Mes užėmėm placdarmą ir išlaikėm jį, kol atvyko pagrindiniai mūsų daliniai“.

²³ Suchorukovas G., min. veik.

Jo apdovanojimo lape, kurio fotokopija saugoma Kaišiadorių vidurinėje mokykloje, įrašyta:

„Drg. Jeršovas, liepos 17 d. forsuodamas Nemuną, parodė nepaprastą drąsą ir didvyriškumą. Jis pirmas su savo daliniu persikėlė per upę [...] Kai baigėsi šaudmenys, Jeršovas, šaukdamas „Pirmyn už Tėvynę!“ pakilo į durtuvų kautynes ir nukovė 12 fašistų. Priešas neatsilaikė ir pasitraukė [...] Kairiajame upės krante placdarmas buvo išlaikytas [...]“

Kitos dienos rytą divizijos 1233-iasis šaulių pulkas jau kovojo dėl placdarmo išplėtimo vakariniame krante, Darsūniškio—Lapainių apylinkėse. Priešas metė prieš šio pulko karius 40 tankų ir du motorizuotų pėstininkų batalionus. Pagalbą suteikė ir 1233-iojo pulko artileristai, vadovaujami kapitono P. Ponomariovo, kuris pats be karių likusiu pabūkle pašovė 4 priešo tankus. Kapitonas buvo kontūzytas ir sužeistas į galvą, tačiau ir toliau vadovavo mūšiui. Pasižymėjo ir artileristas S. Fenko, kuris, palikęs vienas ir sužeistas, tęsė dvikovą su puolančiais tankais ir 3 jų padegė bei nukovė apie 120 hitlerininkų. Sumaniai ir narsiai kovėsi majoro A. Korobeinikovo vadovaujami artileristai. Šešias dienas 371-osios divizijos kariai (vadas generolas majoras Černyševs) narsiai kovėsi dėl placdarmų išlaikymo. Už hitlerininkų gynybos prie Nemuno pralaužimą ši divizija 1944 m. rugpjūčio 12 d. TSRS Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo įsaku apdovanota II laipsnio Suvorovo ordinu²⁴. Už kovas prie Nemuno Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas suteiktas šiems 371-osios divizijos kariams:

1. Beriozkinui Sergejui, vyresniajam seržantui, 242-ojo prieštankinio naikinamojo diviziono pabūklo vadui;

²⁴ TSRS GMA, f. 371, š. d. ap. 160896, b. 1, l. 11.

2. Viatkinui Aleksandruui, viršilai, 242 p. n. diviziono pabūklo vadui;
3. Jeršovui Aleksandruui, seržantui, 930-ojo artilerijos pulko pabūklo vadui;
4. Ponomariovui Pavelui, kapitonui, 123-iojo šaulių pulko artilerijos viršininkui;
5. Šutilovui Terentijui, vyresniajam seržantui, 1231-ojo šaulių pulko skyriaus vadui²⁵;
6. Saveljevui Fiodorui, kapitonui, baterijos vadui;
7. Fenko Stepanui, eiliniui.

Vien 371-osios šaulių divizijos vadovybė pristatė apdovanoti TSRS ordinais ir medaliais 415 karių, itin pasižymėjusių mūšiuose ties Darsūniškiu.

Liepos 18 d. prie Beršonių kaimo Nemuną forsavo 184-osios šaulių divizijos 297-ojo šaulių pulko batalionas, o šios divizijos 262-asis šaulių pulkas, sumušęs, prieš saugos dalinius, puolė Ašmintos, Mačiūnų, Pagirmuonių kryptimi ir dienai baigiantis prie Kliniškių perkirto Prienų—Kauno plentą.

Liepos 20 d. divizijos dalys, perdavusios savo ruožą 159-ajai šaulių divizijai, vėl forsavo Nemuną į šiaurę nuo Darsūniškio, Leonavo—Visginų apylinkėse. Čia ypač pasižymėjo šios divizijos 294-asis šaulių pulkas (vadas pulkininkas N. Kolčiakas). Už kovas placdarmuose 184-osios šaulių divizijos kariaus kapitonui G. Gubkinui, jaunesniajam leitenantui F. Kostinui ir vyresniajam seržantui J. Voinšinui suteiktas Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas.

Už parodytą narsą kovose prieš okupantus Darsūniškio apylinkėse Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas buvo suteiktas ir 184-osios šaulių divizijos 415-ojo atskiro naikinamojo prieštankinio diviziono taikytojui T. Jakovlevui. Jis su savo kovos draugais atmušė 20 atakų, sunaikino 5 tankus.

²⁵ Ten pat, l. 13.

Rumšiškėse priešas turėjo gana didelę įgulą ir ketino čia ilgai gintis. Miestelį išvaduoti buvo įsakyta 144-ajai šaulių divizijai. Liepos 25 d. fašistai iš Rumšiškių buvo išmušti.

Kautynėse prie Rumšiškių ypač pasižymėjo 612-ojo šaulių pulko batalionai, kuriems vadovavo majorai A. Rosiajevas ir K. Izodionovas²⁶. Šaulių pulko skyrininko G. Žukovo apdovanojimo lape apie Rumšiškių išvadavimą skaitome:

„1944 m. liepos 25 d., kai mūšiuose dėl Rumšiškių buvo sužeistas kuopos vadas, drg. Žukovas savo iniciatyva ėmėsi vadovauti. Sumaniais manevrais palaužė vokiečių pasipriešinimą prie miestelio ir staigiai puldamas pirmyn aplenkė Rumšiškes iš kairės.

Priešas tai pastebėjo ir visą smūgį nukreipė į Žukovo kuopą. Žukovas išvedė kuopos karius giliau į priešo užnugarį ir prispaudė fašistus prie Nemuno. Pastarieji, bijodami visiško apsupimo, atsitraukė. Drąsių Žukovo poelgių dėka mūsų batalionas be didelių nuostolių užėmė Rumšiškių miestelį. Už didvyriškumą Žukovas buvo apdovanotas II laipsnio Didžiojo Tėvynės karo ordinu“²⁷.

Už didvyriškumą forsuoję Nemuną ties Rumšiškėmis Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas buvo suteiktas P. Jakovlevui, A. Sokolovui.

Sunkūs mūšiai 1944 m. liepos pabaigoje vyko ir Dovainonių apylinkėse, kur kovojo 785-ojo šaulių pulko kariai. Čia ypač narsiai kovėsi Tarybų Sąjungos Didvyris I. Snitko. (Jo vardu Kaune dabar pavadinta viena senamiesčio gatvė.)

Paskutinės kautynės su hitlerininkais Rumšiškių apylinkėse įvyko liepos 31 d. Aleksandruvkos kaime.

²⁶ Kauno tiesa, 1971, Nr. 301.

²⁷ Į komunizmą, 1969, Nr. 82.

Rumšiškių miestelio apylinkėse kovojo 63-iosios ir 338-osios šaulių divizijų dalys. Priešas bandė užpulti tarybines divizijas ir jų perkėlas per Nemuną smūgiais iš oro. Tačiau I-osios Aviacijos armijos ir prancūzų pulko „Normandija“ naikintojai pridengė mūsų kariuomenę. Mūšiuose prie Nemuno ypač pasižymėjo aviacijos generolo majoro G. Zacharovo 303-ioji naikintojų divizija. Šios divizijos sudėtyje veikė ir „Normandijos“ pulkas, gavęs pavadinimą „Normandija—Nemunas“. Šio pulko lakūnai vien 1944 m. nuo gegužės 25 d. iki metų pabaigos numušė 119 priešo lėktuvų ir 8 pamušė. Dviem jų — Albertui Marseliui ir Rolanui de la Puadui — suteikta Tarybų Sąjungos Didvyrio vardas.

Iš placdarmų prie Nemuno pagal bendrą planą liepos 29 d. prasidėjo Kauno ir Suvalkijos išvadavimo operacija. Didelę reikšmę kovose prie Nemuno turėjo ir reaktyvinės artilerijos panaudojimas.

159-oji, 184-oji, 338-oji šaulių divizijos sudarė 45-ąją šaulių korpusą, kurio vadas buvo generolas majoras Poplavskis. Už kovas prie Nemuno 5-osios armijos 45-ajam šaulių korpusui suteiktas „Nemuno“ vardas ²⁸.

Pagal Kaišiadorių karinio komisariato duomenis, Rumšiškių karių kapuose palaidota daugiau kaip 300 Tarybinės Armijos karių. Dešimtis jų vardų pastaraisiais metais išaiškino Kaišiadorių vidurinės mokyklos jaunųjų pėdsekių būrelis, vadovaujamas Didžiojo Tėvynės karo dalyvio mokytojo V. Sučalkino. Mokyklos kovinės šlovės kambaryje yra šimtai rajono vaduotojų laiškų, nuotraukų, archyvinių dokumentų. Apie gimtosios apylinkės vaduotojus medžiagą renka ir Rumšiškių vidurinės mokyklos moksleiviai bei Pravieniškių pionieriai. Pastarosios aštuonmetės

²⁸ TSRS GMA, f. 45, š. k. ap. 485490-s, b. 1, l. 7.

mokyklos mokiniai 1963 m. miške surado prieš devyniolika metų žuvusio lakūno komjaunuolio D. Ostiakovskio palaikus, kurie iškilmingai buvo palaidoti prie Kauno marių. Pravieniškiečiai ir dabar susirašinėja su žuvusio lakūno artimaisiais, su jo gimtojo Semionovo kaimo (Ivanovo sritis) pradinės mokyklos mokiniais.

KAUNO MARIŲ ZONOS GYVENVIETĖS, JŲ TINKLO RAIDA IR PERSPEKTYVOS

A. Miškinis, S. Stanevičius, V. Stauskas

Nūdienos Kauno marių zonoje, anksčiau — Nemuno slėnyje, nuo seno lietuvių gausiai gyventa. Tačiau apie šios teritorijos ir visos Lietuvos gyvenviečių tinklą prieš prasidedant kryžiuočių agresijai duomenų yra nedaug. Manoma, kad iki XIII a. pabaigos abu Nemuno krantai buvo maždaug vienodai apgyventi. Tačiau kairiajame krante gyvenę jotvingiai (sūduviai) buvo kryžiuočių išžudyti, išvesti vergovėn arba persikėlė į dešinįjį krantą¹. Nukariautas kraštas nebuvo prijungtas prie Ordino valdų, bet gyvenviečių jame neliko, o visa teritorija tapo beveik negyvenama, tankiomis giriomis apaugusi niekieno žeme.

Dešiniajame Nemuno krante, stiprėjant kryžiuočių ekspansijai, buvo sukurta gynybinė sistema,— sutvirtinti senieji, įrengti nauji piliakalniai. Prie jų susidarė arba išsiplėtė buvę papiliai, ilgainiui virte gyvenvietėmis. Taip susiformavo Rumšiškės, Darsūniškis, Birštonas ir kitos gyvenvietės.

---

¹ Kulikauskas P. Panemunės dzūkai ir jotvingiai: Panemunės dzūkai.— V.: Mintis, 1970, p. 13.